

BUITEN

28^E JAARGANG N°. 49

ZATERDAG 8 DECEMBER 1934

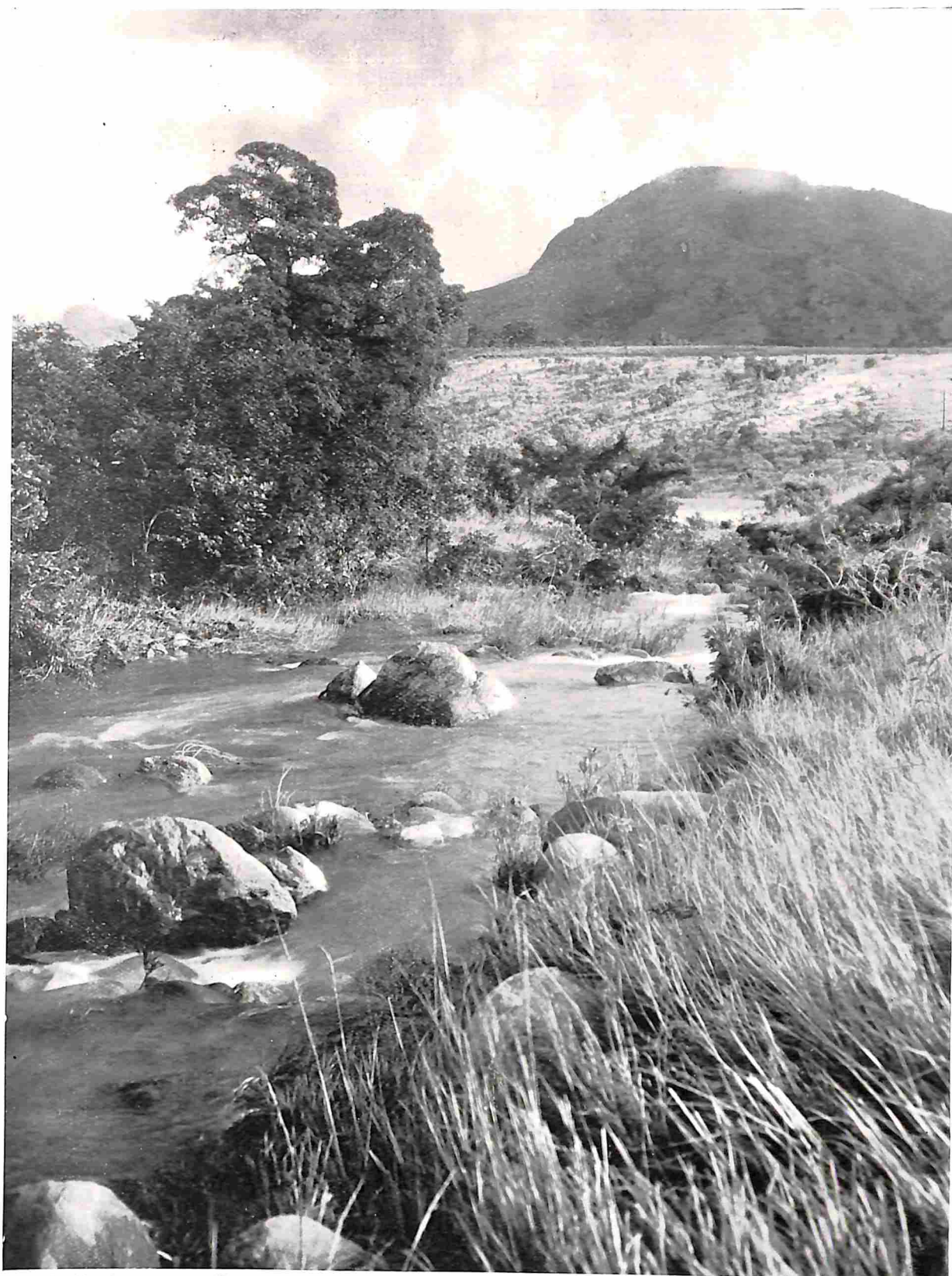

Foto Z. Afr. Spoorwegen en Havens

EEN „SPRUIT” (RIVIERTJE) IN DE ONGEREPTENATUUR VAN ZUID-AFRIKA
(BIJ HET ARTIKEL: „DIE SUID AFRIKAANSE BOEREPLAAS”)

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

DE BEUKEN, DOOR DESIDERIUS	BLZ. 578
AAN EN OVER DE ITALIAANSCH MEREN, DOOR JAN POORTENAAR.	BLZ. 578—579
DE NED. HERV. KERK VAN HERWEN EN AERDT (GEÏLL.), DOOR G. FEENSTRA	BLZ. 579, 587—588
VIJF DAGEN BURCHTHEER (GEÏLL.), DOOR DAVID TOMKINS.	BLZ. 580—581
OVERWINTERING (GEÏLL.), DOOR M. HOEN .	BLZ. 581—582
HET STOOKOLIEVRAAGSTUK, DOOR C. D. S. .	BLZ. 582—583
GEVAARLIJKE MUGGEN (GEÏLL.), DOOR DR. G. BA- RENDRECHT	BLZ. 583—585
CEYLON, VERVALLEN GROOTHEID (GEÏLL.) DOOR ARNOLD A. BAKE.	BLZ. 585—587
„DIE SUID AFRIKAANSE BOEREPLAAS” (GEÏLL.), DOOR	BLZ. 577, 587—588

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te
zenden naar **Rokin 74—76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te
gaan van postzegels voor eventuele terugzending.
Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

DE BEUKEN

DOOR DESIDERIUS

IN een oud, vergeeld boek vond ik het volgende verhaal, dat ontgaan van alle romantische tierlantijnen de moeite waard is, oververteld te worden. ☼ Laat ik maar met de deur in huis vallen: Adelhart en Rosamonde beminden elkaar. Niet maar zoo'n beetje, als tegenwoordig mode is, voor een week-end of voor enkele wittebroodsweken. Neen, zij beminden elkaar met diepen ernst, met hart en ziel. ☼ Zij waren als buurkinderen met elkaar opgegroeid, waren samen hand aan hand naar het A.B.-schooltje gegaan, hadden vader en moeder gespeeld met de poppen als kinderen en hadden den catechismus geleerd bij broeder Everhardus. ☼ Maar toen kwamen de moeilijkheden. Want, zooals met burens meermalen het geval is: hun ouders hadden de grootste tweedracht over enkele beukeboomen, die op de grens van hun landerijen stonden en waarvan elk beweerde, dat zij hem toebehoorden. ☼ Naarmate de boomen in omvang toenamen, groeide hun nijld en haat en deze werd gedurig door wederkeerige plagerijen gevoed. Zoo lag op een morgen het met zorg verzamelde hooi van den vader van Adelhart in een beek, die langs het land stroomde; zoo lag de beste weide van den vader van Rosamonde op een ochtend bezaaid met kippeveeren, die bij het grazende vee verstoppingen veroorzaakten. ☼ Beider ouders verzetten zich dan ook heftig tegen een huwelijk hunner kinderen en om verderen omgang te verhinderen, besloten de ouders van Rosamonde haar te brengen bij de witte nonnen van de orde van den Goeden Herder in een naburige plaats. ☼ De plagerijen der verwoede boeren namen echter langzamerhand zulk een omvang aan, dat hun vrienden hun aanraadden om de kwestie voor de vierschaar van den Baljuw te brengen, opdat deze mocht beslissen, aan wien de beukeboomen toebehoorden. ☼ Toevallig werd deze procedure op denzelfden dag bepaald als die, waarop Rosamonde naar het klooster zou vertrekken. ☼ Het meisje had in geen dagen een woord gesproken en als gebroken ging zij haarsweegs. ☼ Toen op den laatsten avond, dat zij in het ouderlijk huis zou vertoeven, de bleke maan over de velden scheen, sloop zij het huis uit en liep naar de kolk, die zich op de grens hunner landerijen nevens de onzalige beukeboomen bevond. ☼ Daar knielde het ongelukkige kind in het mos en smeekte den Almachtige om vergiffenis voor den stap dien zij ging ondernemen, want zonder den geliefden Adelhart had het leven voor haar geen waarde en in het koele water van de kolk wilde zij een eind aan haar leven maken. ☼ Doch toen zij opstond om de daad te volbrengen, hoorde zij geritsel in de struiken en niemand anders dan Adelhart kwam naar haar toe; hetzelfde rampzalige voornemen was bij hem opgekomen. ☼ Snikkend vielen zij in

elkaars armen en tengevolge van de omhelzingen en de be-
tuiging hunner wederzijdsche liefde, kwam het leven weder
voor hen te staan in een begeerlijke gedaante. ☼ „Die ver-
vloekte beuken”, zei Adelhart, „als zij maar niet bestonden”.
☼ „Die vervloekte beuken”, herhaalde Rosamonde, „als zij
maar niet meer bestonden”. ☼ En daarbij lichtte er een on-
deugende vonk in haar oogen, die Adelhart tot nadenken
bracht en haastig smeedden zij een plan, dat terstond uitge-
voerd moest worden. ☼ Terwijl de Baljuw den dag daarop de
vierschaar spande en de twistende burens hun geschil hadden
voorgedragen, zei de rechter, dat hij een „inspectio in loco”
noodig achtte, om zich „de visu” van den waren toestand te
overtuigen. Zijn bedienden, „rakkers” genaamd, zorgden voor
een deftig vierspan en in gezelschap van de partijen werd de
tocht aanvaard. ☼ Maar hoe groot was ieders verbazing, toen
ter plaatse, waar den vorigen dag de beuken hun trotsche
kruinen ten hemel hadden geheven, geen takje en geen struikje
aanwezig was. ☼ „Wie durft de Overheid op zulk een wijze
voor den mal te houden?” riep de verbolgen Baljuw en keek
beide partijen verwijtend en wantrouwend aan. ☼ Doch deze
keken even onthutst en terwijl de een riep, dat hier een wonder
was geschied, zeide de ander, dat hij aan toovenarij geloofde.
☼ De Baljuw wist niet beter te doen, dan de zaak tot den vol-
genden dag te „dilateeren” en zijn rakkers te gelasten het geval
te „inquireeren” en de daders aan een „scherp examen” te
onderwerpen. ☼ Zoo werden den dag daarop Adelhart en
Rosamonde voor den Baljuw geleid, als beschuldigd de be-
doelde beukeboomen in den voorafgaanden nacht te hebben
gekapt en weggehaald, althans te hebben doen kappen en doen
weghalen. Zij bekenden hun misdrijf volmondig en de Baljuw,
die de geschiedenis doorzag en de deugd der liefde zelf over-
vloedig had genoten, sprak de ouders op barschen toon aan en
eischte dat zij deze jonge menschen niet langer het geluk zou-
den misgunnen, waarop zij recht hadden. ☼ De boeren, die nu
het voorwerp hunner tweedracht misten en het misnoegen van
den rechter vreesden, stemden hierin toe, zoodat het huwelijk
spoedig voltrokken kon worden. ☼ Doch de Baljuw kon de
zaak, die rehtens hem voorgelegd was, niet ontgaan en hij
veroordeelde de beide jongelieden wegens het wederrechtelijk
kappen en vervoeren van boomen, die hun niet toebehoorden
(althans doen kappen en doen vervoeren, want hun talrijke
vrienden hadden hen geholpen) om deze beukeboomen tot
brandhout te kloven en de partij in vieren te verdeelen; der-
wijze, dat de ouders elk een vierde deel ontvingen, de jonge-
lieden een vierde deel en de Baljuw eveneens. ☼ Als de wijze
rechter in de koude dagen, die kwamen, zich verkneuterde
in het opvlammende haardvuur en er eenige beukeblokken
oplegde, dan zei hij nooit beter hout te hebben gehad, dan dat
uit liefde was gehakt en gekloofd geworden.

Aan en over de Itali- aansche meren

DOOR JAN POORTENAAR

COMO, Basel, Luzern, Lugano en nog zooveel meer
plaatsen langs de immer vlakke, immer tintelende
turkooizenblauwe meren van de bergen in Italië en
Zwitserland — alles is er charmant. ☼ Meerendeels zijn
het kleine steden zonder markante eigen trekken, zonder be-
paald eigen leven; hotelreeksen, welverzorgd en behage-
lijk, waar de vacatievreemdelingen, meer dan iets anders,
het middelpunt zijn. Zij verteren er hun geld en de inwoners
hebben geen ander levensdoel dan hen daarbij op de prettigste
manier behulpzaam te zijn, voorzien ze van alles wat zij
noodig kunnen hebben of meenen noodig te zullen hebben.
Wandelstokken en kiektoestellen, parasols en overhemden,
prentbriefkaarten en geëmailleerde souvenirs, tearooms en
damestashjes, en dan langs het water een slingerende wandel-
kaai met boomen en banken, waar het lekker in de zon zitten,
slenteren, of sigaretten-rooken is. ☼ Bootjes puffen op het
meer. Men gaat er mee spelevaren naar den Monte Brè of
Morcote als het Lugano is, of lummelen naar Weggis of Tells-
platte in een koesterend zonnetje als ge te Luzern mocht
wezen, en zoo voorts; de een zal dit oord, de ander dat ver-
kiezen, maar overal zijn hoeden en horlogekettingen, choco-
laadjes en geborduurde zakdoeken, vulpenen en boord-
knoopjes, felkleurige ansichten voor de familie thuis, en dat

in een profusie om van te duizelen. ☼ De weinige echte bevolking, die zulke plaatsen kennen, gaat nagenoeg schuil achter die promenade van zomergasten. En het is er het gansche jaar zomer. Hier ziet men geen tobbers en geen slovers, zooals in wereldsteden als Parijs of Londen; het is al kleine, nette winkelstand: de bakker en de kruidenier, de fruitwinkeltjes met het opschrift „Frutta e Verdura” in frissche kleuren, spaghetti- en macaroniverkoopters, gebloemde blouses en sjaals die erg op lampekappen lijken, dat ziet men het meest als men buiten de promenade komt. De straten zijn keurig, ze worden zorgzaam gespreoid; de plantsoenen hebben magnolia's die in Maart reeds bloeien, en allerhande struiken en boomen geuren met gele en roze bloesems. Alles kan men door een ringetje halen; banken staan bij immer-sputende fontein en de promenade-boomen zijn met kunde en overleg tot één lange parasol gesnoeid; tegen den tijd dat het warm wordt wel in het blad. ☼ Politieagenten hebben hier niets te doen. Ze praten eens met dezen en genen; van opstootjes, inbraken, relletjes of verkeer dat geregeld moet worden heeft hier nog nooit iemand gehoord. Men wandelt bedaard en men tuft bedaard; niemand immers heeft haast en wat hij soms eens te winkelen mocht hebben, waarom zou hij het niet op zijn zeven gemakken doen? Een vrachtauto is hier even onbekend als een brontosaurus. ☼ Stations en postkantoren, waar zich alle drukte zou afspelen, als die er was, zijn met het oog op die gebeurlijkheid alvast ruim en royaal van aanleg. Ziet men al eens een politiepost, dan staan er, te Bazel reeds, heel zuidelijk bloeiende bloemen buiten als symbool van de gemoedelijke, vriendelijke sfeer waarin bij zulk een mild zonnetje niemand iets zou kunnen voelen voor verordeningen en bevelen. En de agenten zien er dienovereenkomstig al even gezellig uit, zij dragen mooi groen biljartlaken, dat zij vroolijk met een wijroode bies hebben afgezet — groeit de wijn hier niet overal? — en als ge er een ziet met een paar oranje strepen op de mouw, dan is die voorjaarsvroolijk-kleurige meneer „een hooge”. De dienders dragen een kromme, ietwat operette-achtige sabel, en je zoudt ze haast een hellebaard in de hand willen geven om in dien ouderwet-schen nachtwakerstijl te blijven. Hun hoofddekseel is een helm met een klep vóór en een klep achter, zooals wij dat op oude prentjes van de Beieren in den oorlog van zeventig kennen, ofschoon de jongelui, die in veertien de hoop onzes vaderlands waren, ook eenigen tijd voor het heil van ons land waakten onder wat zij toen heel familiaar een kolenbakje noemden. De meer Italiaansche dragen nog een steek à la Napoleon en hebben een bies van een hand breedte op hun uniform; er zit iets goedigs, on-militair-achtigs in die dingen. Is het trouwens ook niet aardig dat de vuilnisman van Lugano, dat theoretisch niet maar practisch wel in Italië ligt, met een doodgewonen, landelijken kruiwagen door de straten gaat, en met stoffer en blik gewapend, alle lucifers vol zorg bijeenveegt die u en ik er, cigaretteerend, hebben neergegoot, en ze dan in een groote pan doet, die op zijn kruiwagen balanceert? ☼ Dat gezellige, huiselijke van alle doening keert ook weer terug als men op een boot over een van de meren vaart; dan komt er nu en dan een koebeest aan boord, dat door een berg-boer naar een ander plaatsje wordt getransporteerd. De landman heeft dan een vroolijk-geborduurde kiel aan, iets of wat damesachtig, zelfs, lijkt het ons, meer stugge Noorderlingen. ☼ In al deze plaatsen begint het Zuiden immers al. Straten met arcaden, pleinen met fontein en, gebeeldhouwde zuilen, heiligenbeelden, groote, wijde drinkbakken, waar vroeger de paarden zich den dorst leschten maar nu slechts vogeltjes zich komen verfrisschen, want de paarden zijn hier al goeddeels door onze mechanische auto's vervangen, wat niet half zoo schilderachtig is. Ja, men kan zich met een beetje fantasie wel voorstellen, hoe een levendig en fleurig geheel het geweest moet zijn als op een marktdag de huifkarren en vrachtwagens, die ge nu buiten nog wel op wandeltochten ontmoet, in grooten getale bijeen stonden, of hoe de kales van een markies, dan wel de postwagen met reizigers, door het knallen van de zweep en het toeteren van den horen ingeluid, aan kwam rollen. Het tuig was met allerlei beslag versierd, en het is het nog; een marktdag in een of ander stil plaatsje geeft u gelegenheid te bestudeeren, hoe de omvangrijke palmpaasch is geconstrueerd, die de paarden op den rug dragen, met belletjes, vederen en kwastjes. Dat is aardiger om te zien dan de ijswagentjes à la mode, die men nu vrij veel ontmoet; er zijn er die de gedaante van een meer dan manshooge haan hebben aangenomen, in natuurlijke kleuren geverfd, glinsterend en bont als akelig

majolica, een haan op twee kanariegele wielen met een paar nikkelen ijstroommels in zijn rug. ☼ In die plaatsen waar men Italië begint binnen te komen, stapt af en toe een militair, een echte, die een gansch ander aspect vertoont dan de den Napoleonsteek dragende agenten; voor een agent is er niets geen bezwaar om eenige modes ten achter te zijn, hij kan zijn werk met een Napoleon-pakje best doen. Een officier heeft meer den Napoleon-geest; een Italiaansche heeft iets van een Romeinsch veldheer in modern gewaad over zich. Dat zit hem voor een groot deel in zijn overmatig wijde cape, die als een Romeinsche toga over den schouder wordt geslagen en dan in zwierige plooiën om het lichaam golft; het geeft iets statuairs aan zoo'n gedaante. Het Zuiden toont zich ook in de gebarentaal; is het daarom, dat de sabels aan twee lange riemen vastzitten, dat men er ampel mee gesticuleeren kan en naar alle windrichtingen mee wijzen onder het praten? Als een Zuiderling dat niet kan, kan hij zich niet uitspreken: ik geloof dat hij nog meer met de handen, dan met woorden zegt. Men moet maar eens een markt-tafreeltje gadeslaan om die levendigheid op zijn levendigst te zien. De meest uitbundige gebarencapriolen heb ik echter een soldaat zien maken op een stationsperron; zou hij „huis-toe” mogen, dacht ik zoo bij mezelf, zou hij „afzwaaien”? Daar liep de zoon van Mars met een geweldigen helm op het hoofd, zooals wij die uit de schoolboekjes van Pausanias kennen of een anderen Grieksche geweldige, en hij was uitbundig als een schooljongen die buiten komt in de zomerzon, nadat men hem den halven dag met Pausaniassen heeft verveeld, voor zijn opvoeding; die krijgsmann liet zijn slagzwaard zoo-maar op de palm van de hand balanceeren en zijn Italiaansche stem coloratuurde daarbij, dat het een lust was. Hij behoefde geen geknakte gezondheid te repareeren, als al die dames en heeren, die op stokjes leunend langs de promenades der meren wandelen, en deze wat graag óók op hun hand zouden willen laten balanceeren, inplaats van er hun moede en matte lijf op te steunen. ☼ Ja, aardiger is het, in die stadjes de volksbuurten in te gaan dan de wijk der Palace, Grand, Splendid Hotels en hoe ze verder met nietszeggende namen heeten mogen. Daar zijn direct schilderachtige straatjes, winkeltjes in de open lucht, een hofje, zonnig achter een donker poortje, een vrouwtje dat met een vrachtdragend ezeltje haar waren ter markt brengt, arcaden met fluweelen duisternissen en klinkende kleuren van allerlei ooft in de zon — ja, Italië is een gezegend land, een land van zon en zomer.

DE NED. HERV. KERK VAN HERWEN EN AERDT

DOOR G. FEENSTRA

SCHUIN achter Zevenaar in de richting van Lobith ligt de kleine kerkelijke Gemeente Herwen en Aerdt. ☼ Het is een kleine, moeilijk te bereiken Gemeente en ik vermoed dat de groote meerderheid van onze landgenooten er misschien nooit van gehoord hebben, laat staan dat ze er zijn geweest. Van Arnhem uit zijn deze twee dorpjes het best te bereiken per auto, via het Aerdsche veer, of anders van station Zevenaar en dan met de fiets verder. ☼ Wij spraken van twee dorpjes. Feitelijk is dit onjuist. Het zijn twee langgerekte bebouwingen langs den dijk en men loopt geheel ongemerkt van het eene in het andere. Voor hen die er belang in stellen, kan worden gezegd dat de pastorie in Herwen staat en de kerk in Aerdt. ☼ Het is een wonderlijk kleine en betrekkelijk zeer arme Gemeente, gevormd door kleine boeren, steenfabrieksarbeiders en enkele visschers en dergelijke. ☼ We schrijven met opzet een betrekkelijk arme Gemeente. ☼ Inderdaad is ze arm, zeer arm, maar aan den anderen kant is ze rijk. Rijker dan ze misschien zelf vermoedde; ze bezit n.l. een prachtige oude kerk, een juweeltje van Middeleeuwsche bouwkunst. Maar zooals het meer is gegaan in ons land, zoo is het ook hier. ☼ Dit prachtige monument is niet ongeschonden uit den gang van den tijd gekomen. De toren is niet meer origineel en niet beschaafd. ☼ De kerk geeft aan den buitenkant een ietwat zware architectuur te zien, maar is van binnen gewoonweg prachtig. Het is alsof men aan den buitenkant een zekere afweer heeft gezocht tegen de zware stormen, die over het lage land om Lobith over Aerdt strijken, maar wie binnen komt, staat verbaasd van zulk een schoonheid en fijn gevoel voor verhoudingen. (Slot op bladz. 588)

CLAIRVAUX MET RECHTS HET KASTEEL; OP DEN BERG LINKS DE IN NEO-ROMAANSCH E STIJL OPGETROKKEN BENEDICTIJNER ABDIJ

VIJF DAGEN BURCHTHEER

DOOR DAVID TOMKINS

WIST je, dat mijn familie uit Clervaux komt?" zei mijn vriend van Heusz op zekeren dag, terwijl hij, turend in een boekje, mijn kamer binnenkwam. "Wat heb je daaraan?" vroeg ik nuchter. "Wat ik daaraan heb?" riep hij in een soort van extaze, „man, kijk eens hier! Zie je dat plaatje? Een ras-echt Middeleeuwsch kasteel, het eenige in Luxemburg, dat gespaard is gebleven. En lees eens, wat erbij staat: XIIde en XIIIde eeuw: familie Spannheim-Clervaux; 1315—1397 familie Meysenburg-Clervaux; 1406—1560 familie Brandenburg-Clervaux en nu komt het: in 1560 gaat het bezit over op Martin de Heu, zoon van de erfdochter Margaretha en den vroegeren commandant van de vesting Metz, Nicolaas de Heu. „Ik heet Klaas, mijn overgrootvader heette Claes en die sz achter onze naam beteekent natuurlijk: zoon van. Wat wil je meer?" Inderdaad was er weinig tegen in te brengen. De meeste menschen hebben een stamboom, die te vergelijken is met een verticaal gezetten stalbezem: hij eindigt in een verwarde baaierd van vermomfaaide heidetakjes. Mijn vriend van Heusz was blijkbaar gelukkiger: stevige en goed-geordende lootten reikten tot in de Middeleeuwen! „Je begrijpt natuurlijk, dat ik er dezen zomer heen ga," ging hij opgewonden voort, „ik wil het kasteel niet alleen zien, ik ga het weer bewonen, want er is sinds twee jaar een hotel. Wat zullen ze kijken, als er een nazaat van Nicolaas over de binnenplaats wandelt!" „Heb je een familiewapen?" bracht ik in het midden. „Natuurlijk, een schild met drie knodsen en een gravenkroon er boven. Iets dergelijks moet in een der riddersalen zijn. Maar à propos: jij gaat zeker mee naar mijn stamslot?" „En of," beloofde ik en zoo gebeurde het dan, dat we eenige maanden later in de sneltrein naar Bazel stapten, om van de schilderachtige vestingstad Luxemburg uit onzen onderzoekingsstocht naar de Noordpunt van het groothertogdom te kunnen beginnen. We hadden ook over Luik, Coö en Trois Vierges kunnen gaan, maar ik zou ieder aanraden, het traject Luxemburg-Clervaux niet te verzuimen. Of is het geen sprookje om bij het vertrek, hangend uit het linkerraampje, de machtige viaducten over het Pfaffenthal te nemen met een ongeëvenaard uitzicht op de wonderlijke, kleurige, oude stad in de diepte? Twee uur lang boemelt dan het treintje tusschen de zwaarbegroeide hellingen van de Ardennen door, met slechts één bezwaar: men moet voortdurend in de coupé heen

en weer springen om bij de sterk slingerende baan ten volle van de binnenbochten te kunnen genieten, voor zoover althans de vele tunnels dat niet beletten. Eindelijk rijst een toren van rooden steen boven de donkere sparren van een hoogen berg: dat is — imitatie van Cluny — de abdij St. Maurice, honderd meter boven de dorpsstraat van Clervaux gelegen. We stapten uit en volgden de enkele handelsreizigers en werklieden, tot een groot wit bord mijn vriend, trillend van opwinding, deed stilstaan. „Vers le vieux Château". „Nu begint mijn romance" fluisterde hij. Was het geen historisch moment, toen een kwartier later een tamelijk sterk stijgende weg ons in een halven cirkel langs een verweerden muur voerde naar een lage poort, die de zonnige, geelbruine voorzijde van het kasteel in een donkere omlijsting gevat hield? Hier was inderdaad een reliquie uit de Middeleeuwen in stand gebleven, gespaard niet alleen voor den machtigen arm van Richelieu en de legerbenden van Lodewijk XIV, maar zelfs bij den val van het Ancien Régime, zelfs bij de Duitse bezetting, al had de laatste dan in 1914 inwendig alle meubilair kort en klein geslagen. We huurden voor vijf dagen de mooiste kamer, vlak boven den ingang gelegen: wat een uitzicht! Links, vóór en rechts, in een halven cirkel, een nergens onderbroken, zwaar begroeide bergrug van ruim honderd meter hoog, met hier en daar een helder wit huisje. Op drie kwart van de hoogte een auto-weg. Beneden ons, binnen den ringmuur, een open gedeelte, waar twee stalgebouwen van 1671 en de „Heksentoren" (sinds het begin van 1934 als jongens-jeugdherberg ingericht) op uitkwamen. Dwars er door liep de weg naar de buitenpoort in den ringmuur, die deel uitmaakte van een oud wachthuis, een „corps de garde", thans als meisjesjeugdherberg in gebruik. Ik kan me geen romantischer omgeving denken voor padvindere en consorten dan deze halfduistere vertrekken met hun zware, eikenhouten zolderbalken, hun kleine raampjes in diepe nissen, hun donkere stookplaatsen en geheimzinnige schuilhoeken. Buiten den ringmuur de weg en dan een rij lage huisjes met oude leien gedekt, waar eens de hofhoorigen woonden. Het beeld was volmaakt en van Heusz was verrukt. Met trillende pen schreef hij zijn naam in het nachregister. Ik verwachtte, om daarna opgewonden den gérant, den maire of den rector van de abdij te gaan halen met de uitroep: „De dooden

keeren terug!" In alle gidsen van het Château stond de familie de Heu toch duidelijk genoemd! De prozaïcus! — hij vloeiende alleen den naam af, greep onze koffers en beklom de eeretrapp. ☼ Ja, wat een trap! langzaam stijgend langs de witte wanden van een cylindervormige hall, met in hout gesneden bruine leuning, style Dagobert. ☼ We besloten, gezien de zonnige zomerdagen, eerst de wandelingen in den omtrek af te werken en daarna den waterput van 1400, de ridderzaal, de onderaardsche gevangenissen, de folterwerktuigen en den Brandenburgertoren te gaan bezichtigen. ☼ Na een stevig ontbijt in de „blauwe zaal", waar eens voorvader Nicolaas zijn gasten ontving, klommen we iederen morgen langs uitstekend aangelegde, gemakkelijke wegen uit de diepte van den ketel naar boven en genoten daar, hetzij van de buitengewoon schilderachtige ligging van het stadje, hetzij van de panorama's naar vrijwel alle zijden.

☼ Het Arisch getinte deel van Luxemburg noemt Clervaux „Clerf", een naam, die knalt als een militair commando, maar den oorsprong verdoezelt. Eens toch was Clara-valle een Romeinsche sterkte en op de ruïnes van dit soldatenverblijf bouwde Gerardus omstreeks 1130 zijn burcht. Maar niet alleen Clervaux, ook de vriendelijke witte dorpjes, die men alom op de hoogvlakten ziet liggen, hebben een oer-oude geschiedenis, die teruggaat tot de 9de eeuw, toen de plunderende Noormannen de nederzettingen der Kelten verwoestten. ☼ „Ik voel den band met het Verleden sterker en sterker worden", zei mijn metgezel, nadat we vier dagen in deze historische omgeving hadden vertoefd, „we moeten nu de documenten van het kasteel zelf nog onderzoeken en dan een boekje zien te krijgen, dat verder op de familiërelaties van de vroegere bewoners ingaat". ☼ In de benedenverdieping van den burcht was een restauratie: dit vertrek met een reusachtige schouw deed vroeger dienst als keuken en het enorme braadspit was nog bewaard gebleven. Daarachter lag een tweede zaal, eveneens met een schouw, maar kleiner en afgesloten met een ouderwetsche ijzeren haardplaat. Onze

gids, die een meubelmakerswerkplaats in de brouwerij had en daar antieke stoelen, tafels en kasten opknapte, vestigde de aandacht van mijn vriend op eenige figuren, die nog vrij duidelijk op de haardplaat te zien waren. „En dat", zei hij eerbiedig, „was het wapenschild van de familie de Heu: drie schelpen, ziet U wel?" ☼ Ik zag, dat van Heusz van kleur verschoot. „Schelpen" mompelde hij, „drie schelpen... dat zijn het inderdaad". Drommels, hoe kon ik hem helpen? „Die figuren in jouw wapen" begon ik, „zijn dat eigenlijk wel knodsen? zijn het geen flesschen van een enigszins zwaar model?" „Misschien" bromde hij, „maar wat dan nog?" ☼ „Nou, die kasteelheeren namen het er goed

van: kan hun oorspronkelijk wapen niet betrekking hebben gehad op oesters met champagne, waarna de eene tak van de familie verder de leege schelpen en de andere de leege flesschen in zijn schild voerde?" Gelukkig scheen hij deze oplossing nog niet zoo kwaad te vinden en we liepen alle verdere lokaliteiten af, zonder iets speciaals van de tijdgenooten van Nicolaas te ontdekken. Er waren interessante fragmenten van gobelins, pas het vorige jaar in een geheime bergplaats onder een vloer gevonden, oorkonden van Maria Theresia, een kaart van Moretus uit Antwerpen, steenen kogels met enorme kettingen, authentieke doodvonnissen en zoo meer. ☼ 's Avonds ging ik even alleen het stadje in, om sigaretten te koopen en terloops ontdekte ik in een miniatuurboekwinkeltje een vrij lijvig boekje over Clervaux. „Het eenige exemplaar, dat ik nog heb" zei de winkelier, „de rest is uitverkocht". Zou dat de positie van mijn vriend als burchtheer van Clervaux voor goed bevestigen? ☼ Toen ik thuis kwam, stond hij peinzend voor het open raam. Boven den

donkeren muur van bergen flonkerden de sterren ongewoon helder. Hier en daar brak een rood lichtje door de boomkruinen heen. Hoeveel eeuwen reeds stonden deze meterdikke muren in de stille vallei — welke geheimen hielden ze nog omvat? De muur achter ons bed klonk hol: door achter de waschtafel te kloppen hadden we een dichtgespijkerde deur ontdekt, die in een torenkamertje moest uitkomen. Misschien kon de nazaat rechten doen gelden op een verborgen schat! ☼ Beneden in de leeszaal, de „chambre des évêques", begonnen we mijn boekje door te kijken. Helaas, hadden we het maar nooit ontdekt! ☼ Want wat Nicolaas de Heu bedreven had, werd niet vermeld, maar vast stond, dat in het jaar 1584 Alexander van Parma, stadhouder der Nederlanden, alle bezittingen van de familie te Clervaux in beslag nam en aan den koning, Philips II, vervallen verklaarde. Geen van de vijf zonen kon

meer eenig recht op het kasteel doen gelden — het ging over op Godfried van Eltz, die met Elisabeth de Heu gehuwd was. ☼ „Als je die puzzle van de drie schelpen op kunt lossen", zei ik, „stam je dus af van Nicolaas Jr., van Robert of van Johann, want Martin werd domheer te Metz en Gaspard is in Luxemburg op bevel van den graaf van Mansfeld onthoofd, omdat hij met de Hollanders St. Vith had belegerd. Maar Clervaux ben je in ieder geval kwijt". ☼ „Ik heb toch vijf dagen de illusie gehad, er burchtheer van te zijn" was het weemoedige antwoord.

EEN LAGE POORT, DIE DE ZONNIGE VOORZIJDEN IN EEN DONKERE OMLIJSTING GEVAT HOUDT

HET GEDEELTE VAN HET KASTEEL, DAT UIT DE MIDDELEEUWEN DATEERT

MET November is een periode van moeilijk door te komen dagen afgesloten. Grijs nevels, die niet op wilden trekken, zachte motregen die in de lucht bleef hangen, een plotselinge onverwachte koude

golf werden afgewisseld door een enkelen zonnedag, die tegen het einde al weer teekenen van berouw over zooveel uitbundigheid vertoonde. Een kwijnend plantenleven rekte zich nog in tuin en veld, want flinke nachtvorsten bleven uit, al zakte hier en daar plotseling het kwik in den thermometer onder nul. Zachte, beschutte plekjes brachten in sommige tuinen nog wel eens een verrassing, volop bloeiende rozestruiken, reseda en viooltjes, maar de rest der planten, hoewel niet geheel zonder bloemenkleur, begon toch langs bladrand en bloemblad te bruinen, te schrompelen en aanstalten te maken om voorgoed te verdwijnen. En wanneer dan December in het land is, de Sinterklaasvreugde, die ons sterk aan huis en stad bond, voorbij is,

merken we hoe na de sombere Novembermaand de meeste bloeiende planten verdwenen zijn. ☼ De tijd van rust, van stilstand en van overwintering is aangebroken. De bladeren zijn gevallen, de boomen staan kaal en hun silhouetten, van iedere boomsoort anders van vorm, teekenen zich duidelijk tegen den winterhemel af. Is er al sneeuw gevallen, of vroor het reeds flink, dan zijn ook de paddestoelen verdwenen en de mossen zijn, na een korte opleving in den herfst, weer ineen geschrompeld en bijna niet van elkaar te onderscheiden. Blijft de winter kwakkelend, dan is de overgang niet zoo hevig, dan is er nog steeds een restje van den herfst over, al is het ook een treurig restje. Slechts de mossen blijven dan frisch, de cellen volgezogen met water en hier en daar kleurt er tusschen het sappige groen nog wel een vroolijk gekleurde paddestoelenhoed. Maar al het overige rust. Van de eenjarige planten is natuurlijk alles verdwenen. In het voorjaar ontkiemd uit een nietig zaadje, in den zomer tot een volwassen plant uitgegroeid, hebben

Overwintering

DOOR M. HOEN

... de wereld is grijs en stug, vijandig; onder hand of voet geeft geen enkel ding meer mee, een korrelige koude korst, die ze nauwelijks uitgestorven heeft, en dor als een afgesloten, uitgestorven huis.

CARRY VAN BRUGGEN „Het huisje aan de sloot"

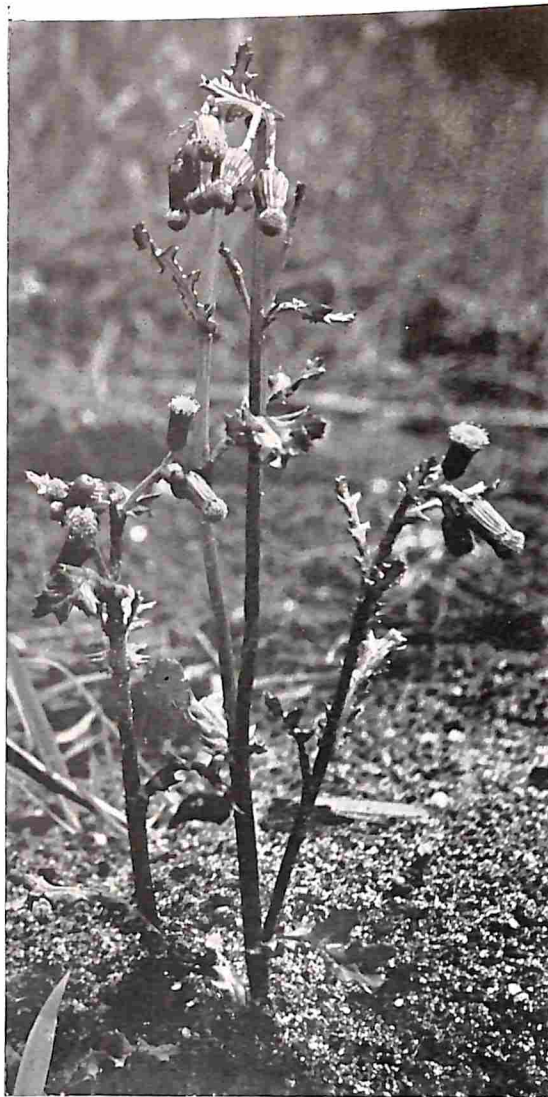

zij opnieuw zaad gevormd, dat nu, her en derwaarts verspreid, in den grond of tusschen bladeren ligt verborgen en op deze wijze, beschut door een weinig doorlatende zaadhuid, overwintert. Maar met de vaste en tweejarige planten is het anders gesteld en met de eenjarige planten wier zaad hetzelfde jaar nog ontkiemt, als regel of als uitzondering, wanneer de herfst lang en warm is, natuurlijk ook. Het meest aan de winterkou blootgesteld zijn de boomen en struiken, wier knoppen nergens beschutting vinden. De bescherming van deze phanerophyten (luchtplanten), zooals hun wetenschappelijke naam luidt, is dan ook in hoofdzaak een bescherming van de knoppen, die in leerachtige, soms harsige schutbladeren blijven geborgen, totdat het volgend voorjaar het gevaar is geweken. De laaggroeiende struiken en gewone planten zijn al beter aangepast, want wanneer het bovenste gedeelte van den struik afsterft, blijft het onderste gedeelte met de niet ingepakte knoppen veilig onder de sneeuw verborgen. Ook buigen de stengels zich bij groei wel door hun eigen gewicht om laag, zooals dit bij viooltjes wel voorkomt, of groeit de hoofdstengel langs den grond door, terwijl slechts kleine zijtakken omhoogschieten. Iets dergelijks vinden wij bij thijm en maagdepalm. Oogenschoonlijk lijkt het alsof alle andere planten 's winters van het tooneel zijn verdwenen. Maar wanneer men langs den weg of in het bosch de dorre bladerenlaag wat wegwerkt, wanneer men bovendien het bovenste aardlaagje hier en daar zou verwijderen, dan blijken er talrijke planten in het verborgen te overwinteren. Dit zijn de oppervlakteplanten of hemikryptophyten, wier knoppen dicht tegen de aarde zijn aangedrukt, beschermd door vergane en rottende bladeren, die echter soms ook vlak onder de oppervlakte aan een onderaardschen stengel zijn bevestigd. In den wortel

van deze planten blijft dan den ganschen winter het reservevoedsel bewaard, dat door de plant in den zomer met behulp van de groene bladeren is gemaakt. En in het voorjaar zijn deze overwinterde, vaste planten dan ook direct van de eenjarige te onderscheiden, want ze zijn door dit reservevoedsel veel flinker en sterker en groeien sneller uit. Al

in September ondergaan de rozetten van zulke overblijvende planten een verandering. Zij worden namelijk door trekwortels tegen den bodem getrokken en soms verdwijnt het hart van een rozet bijna geheel in den grond, zooals we dat herhaaldelijk langs den weg kunnen zien. Bij andere soorten, zooals bij de Plantago's en de paardebloem is er echter niet

veel verschil tusschen zomer en wintervorm, hoogstens verdwijnen er enkele van de buitenste rozetbladeren. De beste wijze van overwinteren hebben dus eigenlijk de eenjarige planten, die in den vorm van het zaad veilig het volgend voorjaar afwachten. Een nadeel is natuurlijk het gebrek aan reservestof, zoodat iedere plant haar eigen voedsel, alles wat zij voor haar groei, bloei en vruchtdraging noodig heeft, ieder jaar opnieuw zelf moet maken. Wanneer bovendien deze bloei-periode kort is, zijn de levensomstandigheden niet gunstig en het aantal eenjarige planten is daarom, ondanks de veilige manier van overwinteren, in onze streken niet groot. Toch bestaan er enkele soorten, die bijna onveranderd den winter overblijven, zelfs bloeiend. Wanneer op de akkers de omgeploegde grond steenhard is geworden, de slootjes dicht liggen, kan het gebeuren dat we langs den berm van den weg de gele onaanzienlijke bloemhoofdjes van het kruiskruid ontdekken of de onder het blad verborgen bloemen van de paarse doovenetel en hoenderbeet, de witte sterretjes van een muurtje of de blauwe bloemen van de Veronica agrestis. Of deze bloemen in koudeperiodes werkelijk bloeien, d.w.z. of het stuifmeel rijpt, is natuurlijk de vraag en of zij zich in een langdurige vorstperiode kunnen handhaven is ook niet zeker. Het zou daarom wel aardig zijn op al deze overwinterende planten eens te letten, vooral op de eenjarige, die roekeloos in het begin van den herfst zijn ontkiemd. Of ze, in verband met groeiplaats, met een al of niet vruchtbaren bodem, den winter halen. En interessant is het ook er eens op te letten of deze winterbloemen ook insectenbezoek ontvangen. De herfst die nu achter ons ligt, is betrekkelijk zacht geweest en er zijn overal veel zaden ontkiemd, zoodat werk op onze winterwandelingen niet zal ontbreken.

KRUISKRUID

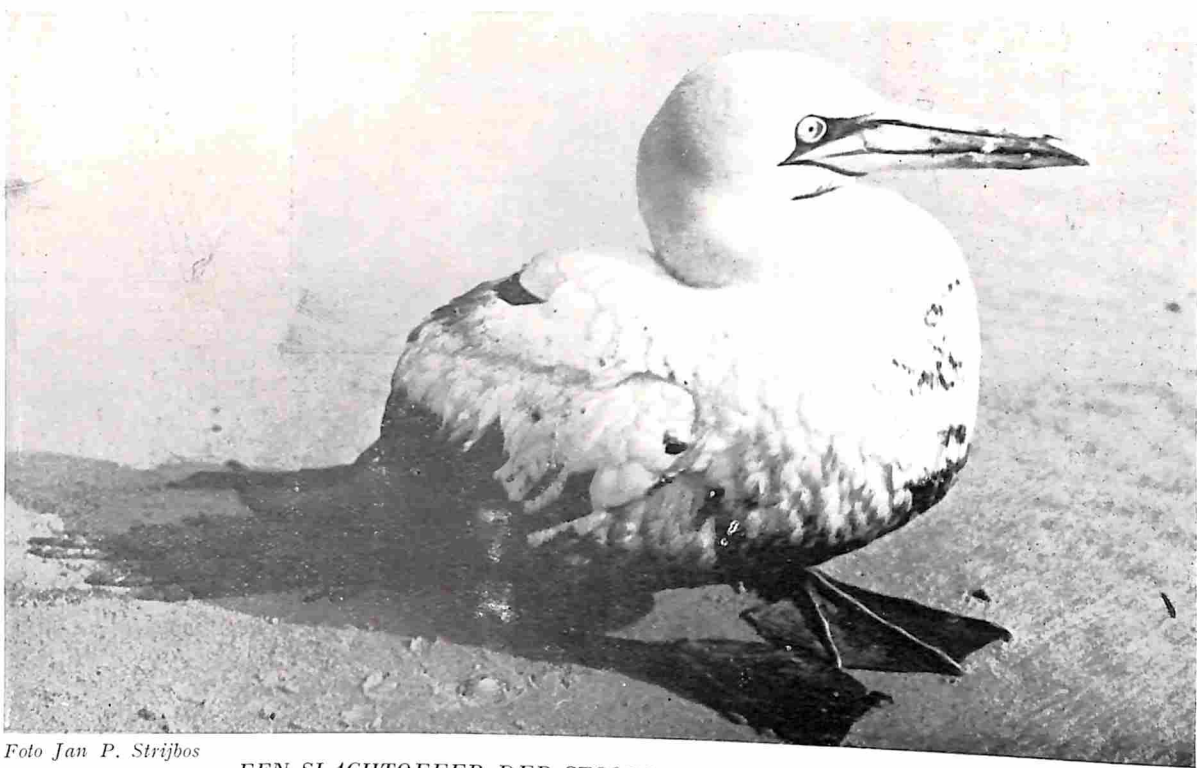

Foto Jan P. Strijbos

EEN SLACHTOFFER DER STOOKOLIE (JAN VAN GENT)

begon jammerlijk te huilen. Geërgerd zweeg Caruso, maar de millionair kwam glimlachend en met een chèque in de hand op hem toe: „Geef U zich verder geen moeite, ik wilde alleen maar weten, of mijn hond ook huilen zou, wanneer U zong...” RECTIFICATIE. Men gelieve in het nr. van 17 November op blz. 549 de onderschriften der beide afbeeldingen te verwisselen.

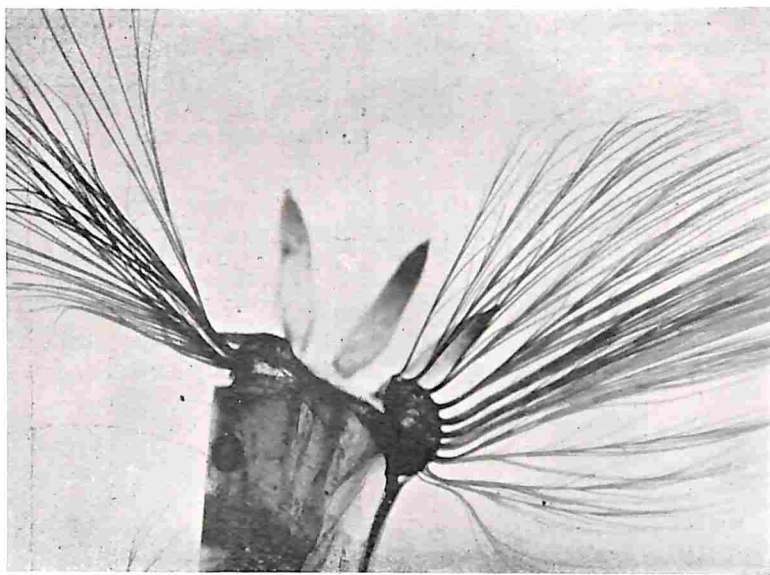
CARUSO werd eens in Amerika door een multi-millionair uitgenoodigd, tegen een fantastisch honorarium in zijn villa te komen zingen. Caruso kwam en zag tot zijn verwondering, dat het gehoor bestond uit den heer des huizes met diens hondje. De zanger zette een aria in, maar nauwelijks had hij een paar noten gezongen, of het mormel

meen toch ook niet veel begrip hadden. Met dat al maakte die ziekte der slechte lucht, de malaria, heele provincies tijdelijk of blijvend onbewoonbaar. Wij behoeven nog niet eens aan te nemen, dat ons land vroeger een kwaadaardiger vorm kende dan tegenwoordig, om te begrijpen dat voor enkele eeuwen een flinke malariaepidemie, vooral bij de zware fysieke eischen, die toen algemeen aan den mensch gesteld werden, een verlamme invloed op de volkskracht moet hebben gehad. In de subtropische en tropische koortsgebieden treedt echter een vorm van malaria op, die bij achterwege blijven van behandeling in een zeer groot percentage der gevallen tot den dood voert, en in andere gevallen den patiënt wel zoo knauwt, dat hij veel meer kans heeft om het tegen een andere ziekte af te leggen, dan een ander. In Italië zijn het wel voor alles de moerasgebieden langs de westkust, die een treurige reputatie hebben verkregen en dan ook tijdenlang practisch ontvolkt zijn geweest. Zoo is het dan ook niet uitgesloten, dat de malaria een beslissenden invloed heeft uitgeoefend op de ontwikkeling van onze cultuur. De beroemde malariaonderzoeker Ross heeft b.v. het vermoeden geuit, dat de ondergang van het Grieksche volk door de malaria zou zijn veroorzaakt. Het is mogelijk. Hoewel nog totaal onbekend met den verwekker der koorts, waren toch reeds in de 17e eeuw de Spanjaarden in Zuid Amerika tot de ontdekking gekomen, dat de bast van den kinaboom een heilzamen invloed kan uitoefenen. Al gauw werd die bast ook naar Europa overgebracht en eeuwenlang had Zuid-Amerika het monopolie van dit middel, dat te pas en te onpas tegen koorts werd aangewend. Niet steeds — en, zooals we later zullen zien, is dat zeer begrijpelijk — hadden de kinapraeparaten op de malaria het gewenschte effect, maar in het midden van de vorige eeuw achtte toch de Nederlandsch-Indische regeering den tijd rijp om de kinacultuur in het groot ter hand te nemen. Men had nu geleerd er het werkzame bestanddeel, de kinine, uit te isoleeren en de prijzen, die het toen reeds veel gebruikte artikel maakte, gaven alle aanleiding er het beste van te verwachten. Dat die verwachtingen niet beschaamd zijn geworden en dat Java thans de eerste plaats onder de kinaproduceerende landen inneemt, mag wel van algemeene bekendheid worden verondersteld. Minder bekend is waarschijnlijk de romantische manier waarop Hasskarl zijn zaden naar Indië smokkelde, maar dat is weer een ander verhaal. Maar nu de malaria-verwekker. Toen in de tweede helft der vorige eeuw Pasteur en Koch hun groote ontdekkingen deden en men een tijdlang in den waan verkeerde, dat iedere ziekte door een organisme veroorzaakt werd, ging men natuurlijk ook op zoek naar den malariabacil. Nu, die werd niet gevonden, maar wel lukte het in 1881 den Franschman Laveran in de roode bloedlichaampjes van malariapatiënten een organisme te ontdekken, dat blijkens zijn verdere ontwikkeling tot de groep der Protozoën of ééncellige dieren moet worden gerekend. Laveran en de Italiaan Golgi bevonden, dat deze protozoën een groeiperiode doormaken, waarbij ze naar alle zijden protoplasma-uitloopers uitzenden en weer intrekken, manoeuvres, die wetenschappelijk amoëboïde bewegingen worden genoemd. Ten slotte gaat de kern zich deelen in 15—20 deelen, die door zeer weinig protoplasma omhuld worden en weldra in het bloed vrij komen. Van het roode bloedlichaampje is nu niet veel meer over. De kleine dochtercelletjes worden ten deele door de witte bloedlichaampjes aangevallen en vernietigd, waarbij koorts optreedt, deels dringen zij zelf in roode bloedlichaampjes binnen, om daar de zoo juist beschreven ontwikkeling door te maken, die 48 uur in beslag neemt. Het was nu meteen duidelijk geworden waardoor telkens om den dag een koortsaanval optreedt! Nu was men er echter nog steeds niet achter, hoe de mensch met die malariaparasiet besmet wordt. Het zou nog tot 1897 duren, eer dit raadsel zijn oplossing vond. In dat

ACHTEREINDE VAN DE VOLWASSEN MALARIAMUG-LARVE, WAARMEE DEZE AAN DE OPPERVLAKTE VAN HET WATER ADEM HAALT

jaar toch ontdekte de Engelsche officier van gezondheid Ross, die er al lang de muggen van verdacht had, hier de hand in het spel te hebben. In den maagwand van deze gedierten, die hij bloed van malariapatiënten had laten zuigen, organismen, die hij in verband meende te mogen brengen met de malariaparasiet. Vlak daarop kwamen de ontdekkingen van den Italiaan Grassi, die er in slaagde den geheelen levensloop van de malariaparasiet te onthullen. Hij ontdekte, dat er naast de boven beschreven ongeslachtelijke vermenigvuldiging een geslachtelijke voorkomt, die zich in de mug afspeelt. Op een gegeven oogenblik toch gaan de kleine dochtercellen in plaats van nieuwe roode bloedlichaampjes aan te vallen zich ontwikkelen tot mannelijke en vrouwelijke „dieren“, die pas in de muggenmaag tot versmelting kunnen komen. Als dat gebeurd is, dringen zij in den maagwand zelf binnen, waar de verdere ontwikkeling plaats vindt. Het eindresultaat van die ontwikkeling is de vorming van een groot aantal sporen, die vrij komen in de lichaamsholte van de mug. Deze sporen of sporozoëten, zooals zij eigenlijk heeten, komen nu in alle organen van de mug terecht, dus ook in de speekselklieren. Nu vervullen die speekselklieren bij het bloedzuigen de belangrijke functie van een vocht af te scheiden, dat oploosend op het bloed werkt, zoodat daar bij iederen steek prompt een dosis van in het slachtoffer wordt gespoten. Daarmee gaan dan ook de sporozoëten naar binnen, die zich haasten de roode bloed-

lichaampjes op te zoeken. Door al deze ontdekkingen was men, wat de bestrijding van de malaria aangaat, al in een heel wat betere positie gekomen dan enkele tientallen jaren tevoren. De kennis van de levenswijze der parasieten zelf stelde ons in staat de toepassing der kinine, waarvan men inmiddels ontdekt had, dat het een specifiek vergif is voor de malariaparasieten, op een rationeele wijze in te richten. Het bleek er nu op aan te komen, dat men zorg droeg, dat er een flinke hoeveelheid van in het bloed aanwezig is op het tijdstip dat de nieuwe generatie parasieten vrij komt. De kinine kan n.l. alleen de vrij in het bloed zwevende ongeslachtelijke vormen van de

parasiet doodden. Enkele jaren geleden is echter een stof ontdekt, plasmochine, welke doodelijk is voor de geslachtelijke vormen en nog later een andere stof, atebrine, welke meer de eigenschappen van kinine heeft. De tijd zal echter nog moeten leeren welke rol voor ieder der drie middelen is weggelegd. De hygiënisten stelden er zich echter niet mee tevreden de ziekte te genezen, zij zagen tevens om naar middelen om haar te voorkomen. Daarbij kwam uit den aard der zaak de mug in het centrum der belangstelling te staan. Al gauw bleek toen, dat niet alle steekmuggen in staat zijn, malaria over te brengen. Het zijn slechts enkele soorten van de onderafdeeling der Anophelinen, die hiervoor in aanmerking komen. In onze streken is het dan wel bijna uitsluitend *Anopheles maculipennis*, waar wij ons voor hebben in acht te nemen. Waarschijnlijk herinneren de meeste lezers zich nog wel hoe die van de gewone steekmuggen is te onderscheiden: bij de laatste maakt de zuiger een hoek met het lichaam, dat in den ruststand ongeveer evenwijdig met het steunvlak gehouden wordt, terwijl bij de *Anopheles* zuiger en lichaam in elkaars verlengde liggen en een hoek met het steunvlak maken. Bij nader toezien ontdekt men ook al gauw de voor *Anopheles* karakteristieke lange kaaktasters, die even lang zijn als de zuignuit zelf. Terloops zij er nog even aan herinnerd, dat alleen de wijfjes steken. Een van de meest voor de hand liggende maatregelen is natuurlijk: voorkomen, dat men door de mug gestoken wordt. Nu is dat in een streek, waar de gevaarlijke tropische vorm van malaria heerscht, iets waar men zich de rompslomp van klamboe, horren enz. wel voor wil getroosten. In ons land echter is dat een niet door te voeren maatregel gebleken. Aan den eenen kant is de bevolking niet bang genoeg voor de muggen en anderzijds blijft er steeds een bevolkingsgroep, wier economi-

Foto A. A. Bake

DE HONDERDEN ONGELIJKE TREDEN, DIE
DEN HEUVEL VAN MAHINTALE OPVOEREN

in stallen en kelders gedurende den winter zal zeker ook wel iets helpen, de muggenbrigades der Noordhollandsche malaria-commissie hebben er met den stoftuiger en de flitspuit heel wat opgeruimd, maar afdoende is dat toch ook niet. Er wordt dan ook meer werk gemaakt van de bestrijding der larven. Zooals men weet, zijn dat waterdieren, die met hun talrijke haren aan de oppervlakte van het water hangen en daar met hun ademopeningen net bovenuit komen. De larven van de malariamug zijn van de gewone steekmuglarven te onderscheiden doordat zij heelemaal horizontaal hangen, de steekmuglarven daarentegen schuin met den kop naar beneden. In streken waar de broedgelegenheid beperkt is tot enkele waterputten of natuurlijke kleine watertjes, heeft men met die larvenbestrijding dan ook heel goede resultaten bereikt. In de tropen bewerkt men gewoonlijk een gordel van 1—3 km. om de te beveiligen plaats, verder schijnen daar de muggen niet te vliegen. Natuurlijk mag geen goot of weggegooid groenteblik worden overgeslagen, ieder waterplasje is van hun gading! Er zijn Anopheles-linen, die hun jeugd doorbrengen in de bladbekers van Nepenthes-soorten! Om de larven te dooden staan twee wegen open. Of er wordt op het water een dun laagje vloeibare paraffine gegoten, dat de ademopeningen verstopt of men neemt zijn toevlucht tot werkelijke vergiften, het laatste natuurlijk alleen daar waar er zich geen andere belangen tegen verzetten. Als zoodanig worden gebruikt petroleum, dat aan de verstikkende werking die het met paraffine gemeen heeft, een giftige werking paart, en onoplosbare arsenicumverbindingen. Het laatste lijkt wat vreemd, doch als we bedenken, welke hoeveelheden noodig zouden zijn om de heele watermassa van een complex slooten te vergiften en verder, dat de Anopheles-larven zich voeden met alles wat aan de oppervlakte drijft, spreekt het wel vanzelf, dat onoplosbare poedervormige stoffen, die blijven drijven, de voorkeur genieten. Zooals reeds werd opgemerkt, heeft men met deze methodes, waar de locale omstandigheden niet al te zeer tegenwerkten, uitstekende resultaten verkregen. Iets anders is het in waterrijke streken en moerasgebieden. In Noordholland was het bewerken van alle wateren een volstrekte onmogelijkheid. Er is een proef genomen in dit opzicht en wel te Medemblik, waar een strook van 3 km. geassaineerd werd. Het resultaat was echter zeer gering, voornamelijk wel hierdoor, dat onze Anopheles maculipennis tegen een tocht over dien afstand niet bleek op te zien! In de onmiddellijke omgeving van groote bevolkingscentra dienen echter de voornaamste muggenbroedplaatsen geregeld te worden behandeld. In moerasgebieden is drooglegging gebleken een goed middel te zijn. Het is van algemeene bekendheid, dat de reusachtige ontginning van de Pontijnsche moerassen, waar heele nieuwe steden ontstaan, voornamelijk met

sche omstandigheden en daaraan geëvenredigde woningaccommodatie een onoverkomelijken hinderpaal vormen. Een andere mogelijkheid ligt in de actieve verdelging der muggen. Daarbij moeten we onderscheid maken tusschen maatregelen, welke tegen de volwassen muggen en die, welke tegen de larven gericht zijn. Het wegvangen

der eersten in stallen en kelders gedurende den winter zal zeker ook wel iets helpen, de muggenbrigades der Noordhollandsche malaria-commissie hebben er met den stoftuiger en de flitspuit heel wat opgeruimd, maar afdoende is dat toch ook niet. Er wordt dan ook meer werk gemaakt van de bestrijding der larven. Zooals men weet, zijn dat waterdieren, die met hun talrijke haren aan de oppervlakte van het water hangen en daar met hun ademopeningen net bovenuit komen. De larven van de malariamug zijn van de gewone steekmuglarven te onderscheiden doordat zij heelemaal horizontaal hangen, de steekmuglarven daarentegen schuin met den kop naar beneden. In streken waar de broedgelegenheid beperkt is tot enkele waterputten of natuurlijke kleine watertjes, heeft men met die larvenbestrijding dan ook heel goede resultaten bereikt. In de tropen bewerkt men gewoonlijk een gordel van 1—3 km. om de te beveiligen plaats, verder schijnen daar de muggen niet te vliegen. Natuurlijk mag geen goot of weggegooid groenteblik worden overgeslagen, ieder waterplasje is van hun gading! Er zijn Anopheles-linen, die hun jeugd doorbrengen in de bladbekers van Nepenthes-soorten! Om de larven te dooden staan twee wegen open. Of er wordt op het water een dun laagje vloeibare paraffine gegoten, dat de ademopeningen verstopt of men neemt zijn toevlucht tot werkelijke vergiften, het laatste natuurlijk alleen daar waar er zich geen andere belangen tegen verzetten. Als zoodanig worden gebruikt petroleum, dat aan de verstikkende werking die het met paraffine gemeen heeft, een giftige werking paart, en onoplosbare arsenicumverbindingen. Het laatste lijkt wat vreemd, doch als we bedenken, welke hoeveelheden noodig zouden zijn om de heele watermassa van een complex slooten te vergiften en verder, dat de Anopheles-larven zich voeden met alles wat aan de oppervlakte drijft, spreekt het wel vanzelf, dat onoplosbare poedervormige stoffen, die blijven drijven, de voorkeur genieten. Zooals reeds werd opgemerkt, heeft men met deze methodes, waar de locale omstandigheden niet al te zeer tegenwerkten, uitstekende resultaten verkregen. Iets anders is het in waterrijke streken en moerasgebieden. In Noordholland was het bewerken van alle wateren een volstrekte onmogelijkheid. Er is een proef genomen in dit opzicht en wel te Medemblik, waar een strook van 3 km. geassaineerd werd. Het resultaat was echter zeer gering, voornamelijk wel hierdoor, dat onze Anopheles maculipennis tegen een tocht over dien afstand niet bleek op te zien! In de onmiddellijke omgeving van groote bevolkingscentra dienen echter de voornaamste muggenbroedplaatsen geregeld te worden behandeld. In moerasgebieden is drooglegging gebleken een goed middel te zijn. Het is van algemeene bekendheid, dat de reusachtige ontginning van de Pontijnsche moerassen, waar heele nieuwe steden ontstaan, voornamelijk met

het oog op de malaria is ondernomen. Prof. Swellengrebel heeft er echter de aandacht op gevestigd, dat we ons nu toch vooral niet moeten voorstellen, dat die gebieden daardoor ontmugd worden. Immers wordt na de drooglegging zoo'n geheele streek nog doorsneden door talloze slooten en kanalen, die voor de muggen een prachtige broedplaats vormen. Het gaat hier veeleer om een algeheele verhooging van het welvaartspeil, waardoor de woningtoestanden beter worden en het weerstandsvermogen der bevolking vergroot. Een werkelijk afdoende prophylaxis is dus alleen mogelijk in waterarme streken voor een bemiddelde bevolking, in een gebied als het Noordhollandsche malariagebied is zij onuitvoerbaar. De deskundigen, die de bestrijding leidden, meenden dan ook het afnemen der malaria na de sterke stijging in de na-oorlogsjaren eer toe te moeten schrijven aan het normaal verval der epidemie, dan aan de genomen maatregelen. Met dat al mogen de Anophelesmuggen zich in een belangstelling verheugen, die anders slechts zelden aan een insect ten deel valt. Systematisch zijn ze voor de geheele wereld buitengewoon uitvoerig bewerkt, waarbij de larven ook vooral niet worden vergeten. Met de biologie houden zich tal van laboratoria bezig, waaronder dat van ons Instituut voor Tropische Hygiëne een vooraanstaande plaats inneemt. Een van de belangrijkste ontdekkingen, welke de leider van het malariaonderzoek aldaar, Prof. Swellengrebel, in de laatste jaren heeft gedaan, is wel deze, dat Anopheles maculipennis hier in twee rassen voorkomt, waarvan slechts één de malaria over brengt. Die rassen zijn echter slechts uiterst moeilijk en slechts door het onderzoek van honderden exemplaren te onderscheiden, hoewel kruisingsproeven hebben aangetoond, dat we hier misschien nog eerder met een soortverschil dan met rasverschil te doen hebben. Een ander punt, dat nog steeds niet tot klaarheid is gebracht, is de invloed, die het zoutgehalte van het water op de verbreiding der malaria heeft. Zoo is het onderzoek dan nog aan alle kanten in vollen gang en wij behoeven de hoop nog volstrekt niet op te geven, dat nog eens een subtiel bestrijdingsmethode zal worden uitgewerkt, die ook in onze streken een rationeele bestrijding mogelijk maakt.

CEYLON

DOOR ARNOLD A. BAKE

VERVALLEN GROOTHEID

VAN de drie groote groepen van ruïnes, Anuradhapura, Polonnaruwa en Sigiriya, is het Westelijkst gelegen Anuradhapura het oudste. Als men, bij Anuradhapura beginnend, den tocht langs de drieplaatsen maakt, kan men gedeeltelijk per trein, gedeeltelijk per autobus gaan, wat dan zeker de goedkoopste, maar tevens de omslachtigste en ongeriefelijkste manier is. Verreweg het makkelijkste is om de rondreis per auto te doen van Kandy uit, waarbij men echter moet bedenken dat de auto ook gebruikt mag worden voor het be-

Foto A. A. Bake

NAGA, VIJFHOOFDIGE SLANGENGOD, BIJ EEN
DER STUPA'S IN DE RUÏNES VAN ANURADHAPURA

zoeken van de verschillende ruïnen-complexen in de plaatsen zelf, die dikwijls kilometers van elkaar verwijderd zijn. Op die manier spaart men veel tijd en vermijdt vermoeienis, maar als men het niet vooruit conditioneert, krijgt men er later last mee bij de afrekening, want de chauffeurs, dikwijls eigenaars van de wagens die ze verhuren, zijn er fel op om overal een slaatje uit te slaan. ☼ De wegen op Ceylon zijn uitstekend, weer iets waarin het meer op Java dan op Voor-Indië lijkt, waar men op dat gebied voor de onaangenaamste verrassingen kan komen te staan. ☼ We hadden op onze tocht langs de drie beroemde plaatsen het groote geluk den besten geleider te hebben, dien men zich denken kan, in de persoon van den ouden dokter Andreas Nell, een lid van de talrijke en nog steeds zeer invloedrijke gemeenschap der „Dutch Burghers“, afstammelingen der oude Hollanders, zooals de naam aanduidt¹⁾. Dr. Nell, die als jong arts veel op het platteland gewerkt heeft, is op die manier met de oude cultuur, zeden en gewoonten der Singhaleesche bevolking bekend geworden als geen ander, en heeft zich, na afloop van zijn officieele loopbaan als geneesheer-directeur van een groot hospitaal te Colombo, met zijn geheele energie en liefde aan de verdere studie ervan gewijd. Niet alleen dat hij iederen steen van de oude steden kent, maar hij weet ook alles van de eigenaardigheden van de bevolking, hun feesten, hun liederen en hun dansen. Ook spreekt hij, natuurlijk, de taal des lands. Hij is zeer mededeelzaam en vindt het heerlijk als iemand belangstelling toont in wat zijn groote liefde heeft, en Hollanders hebben bij hem altijd een streepje voor. Wij gingen 's morgens uit Kandy, de koningsstad der laatste eeuwen der Singhaleesche heerschappij, en hadden een kleine 80 mijl voor ons naar Anuradhapura. Een prachtige tocht, eerst door een dicht begroeid bergland, vol snelstroomende riviertjes, waar men telkens op den weg de olifanten der grootgrondbezitters tegenkomt. Het hebben van olifanten is een heel natuurlijke zaak, en wijst niet op zoo grooten rijkdom als bijvoorbeeld in het Noorden van Voor-Indië, waar het een groote, jazelfs haast uitsluitend vorstelijke, luxe is. De voedingsmoeilijkheden, die daar de groote kosten op hun geweten hebben, bestaan hier niet: de dikhuiden worden, als ze niet werken, maar in een ongebruikt stukje jungle gestuurd, waar ze volop hun genoegen kunnen

1) Laatst heb ik den naam Nell in de buurt van Voorschoten ontdekt.

eten aan takken en blaren. We zagen hen groote rotsblokken dragen om een muur te bouwen, hoog boven op een berg, waar ze dan voorzichtig hun blok neerzetten op de daarvoor bestemde plaats. Merkwaardig is, dat zij hun last niet met hun slurf dragen, maar tusschen de kiezen. Om hetgeen ze moeten dragen wordt een touw of ketting geslagen, die

dan door hen in den bek wordt genomen en tusschen de kiezen geklemd. De slurf dient slechts om de zaak op z'n plaats te houden. ☼ Aan de auto's stoorden de kolossen zich niet. Ze sjokten onverstoord verder, met of zonder geleider op hun kop. In normale omstandigheden heeft de mahout zijn scherp gepunte stok ook niet noodig, en kan volstaan met zijn groote teenen, waarmee hij, al naar den eisch, zijn rijdier achter het linker- of rechteroor kriebelt. ☼ Er zijn op Ceylon nog duizenden wilde olifanten, maar die vindt men niet in de streek rondom Kandy, waar het land overal in cultuur gebracht en bewoond is. In de jungles om Polonnaruwa echter heerschen ze nog ongestoord, en hun sporen treft men overal op de wegen aan. Zien doet men ze echter alleen maar 's morgens vroeg en 's avonds en 's nachts, want van de scherpe zon en van het lawaai van auto's en de steeds meer voorkomende autobussen houden ze niet. Wilde olifanten hebben we dan ook in Ceylon niet gezien, hoezeer we er ook op gehoopt hadden, tegen ons gezond verstand in, want de afloop van zoo'n ontmoeting is altijd min of meer onzeker. ☼ Naarmate we verder Noordelijk kwamen, veranderde de streek, en verminderde de overvloed van vegetatie. Het was duidelijk te merken dat we uit de vochtige zône in de gematigd-droge zône kwamen. De streek wordt

ook vlakker, met geïsoleerd staande rots-groepen. De eerste halteplaats was Dambula, een zeer oudetempel, of liever Boeddhistisch heiligdom, op den top van zoo'n steile en zame, zwarte rots. De veel gebruikte naam grot-tempel is eigenlijk niet juist. Dambula is, als zovele andere heiligdommen, een afgeschoten ruimte onder een overhangende rots, die hier alleen reusachtig van afmeting is, en

onderdak geeft aan tientallen monniken, die het heiligdom zelf verzorgen. Dit is meer merkwaardig dan mooi, een dende zaal, vol met schilderijen en een groot aantal kakelbonte beelden van Boeddha en Boeddhistische heiligen. Een liggende Boeddha is 47 voet lang, maar veel meer is er niet van te zeggen. Toch is de plaats een bezoek waard om de prachtige ligging en de eigenaardige struc-

Foto A. A. Bake

GEBEELDHOUDE VEELKOPPIGE SLAG BIJ DE RUÏNES VAN ANURADHAPURA

Foto Z. Afr. Spoorwegen en Havens

„DIE SUID-AFRIKAANSE BOERENPLAAS“. BOERENHUIS IN NOORDELIJK TRANSVAAL, OP DEN ACHTERGROND DE ZOUPANSBERGEN

tuur. Niet overal, waar de menschen partij getrokken hebben van overhangende rotsen, is de afsluitende wand bewaard gebleven, maar sporen van zelfs prehistorische bewoning vindt men dikwijls in de zoogenaamde „drip ledge”, een uitgebeiteld gootje langs den uitersten rand van de overhangende rots, om het regenwater te beletten naar binnen te loopen. ☞ Van Dambula ziet men naar het Z.O. het silhouet van de machtige rots van Sigiriya, waar in de vijfde eeuw van onze jaartelling de vadermoordenaar, koning Kasyapa, een onneembaar sterk fort bouwde uit vrees voor de wraak van zijn broeder, en hier 18 jaar resideerde. Nog zijn er de versterkte trappen naar boven, en bouwvallen van baden en stallen, en de kleine troonzaal. Ook belangrijke resten van zeer mooie fresco's en, voordat de bestijging van den eigenaardigen top van de rots begint, nog een reusachtige baksteen leeuwenklauw. In oude tijden moest men naar den top door den hals van een gigantischen gemetselden, liggenden leeuw. Sigiriya beteekent „Leeuwenrots”, oorspronkelijk waarschijnlijk wel om den algemeenen vorm, die aan een liggenden leeuw doet denken, maar later zeker om de eigenaardig gevormde toegangspoort van het hoogste paleis. ☞ Met

Kasyapa's dood in een gevecht met het leger van zijn broer, verviel de grootheid van den leeuwenburcht, en de verdediging ervan is nu overgelaten aan groote zwermen militante bijen, die zoo gevaarlijk kunnen zijn, dat er van overheidswege een kooi van fijn ijzergaas gebouwd is, waarin bezoekers eventueel het veege lijf en leven kunnen redden. De bewaker van de ruïnes is goed op de hoogte van de wisselende stemmingen van

het bijenvolk. ☞ Als overwinning van de menschenlijke energie op natuurlijke moeilijkheden heeft Sigiriya zijns gelijke niet. ☞ Van Dambula voerde de tocht naar Anuradhapura, met een omwegje over het oudste Boeddhistische heiligdom, 6 mijl O. van de oude stad, Mahintale, weer een alleenstaande heuvel, waar volgens de overlevering de grootste zendeling van het Boeddhisme op Ceylon geleefd heeft en gestorven is. Deze grootste zendeling was niemand minder dan Mahinda, de zoon van den beroemden keizer Açoka, die in het midden van de derde eeuw vóór onze jaartelling zijn imperium in Voor-Indië grondvestte. ☞ Er is geen reden om aan deze overlevering te twifelen, daar ook Açoka in z'n beroemde edicten de bekeering van Ceylon tot het Boeddhisme noemt. Alleen mogen we de vermelding dat Mahinda door de lucht gevlogen kwam en op Mahintale neerdaalde, wel met een korreltje zout aanvaarden. ☞ Langs talloze ruïnes, o.a. van een hospitaal met een steenen oliebad, komt men bij de honderden ongelijke treden, die den heuvel opvoeren, waar tempels, relikheuvels, grotten en vijvers bewaard zijn gebleven. Er heerscht een stemming van stilte en rust, vooral zoo tegen het vallen van den avond, die het ons nu nog begrijpelijk maakt, waarom Mahinda juist deze plek voor zijn kluizenarsleven heeft uitgekozen. ☞ Mahintale is niet de

eenige band met Açoka's familie, dien we in Anuradhapura vinden. De legende deelt mee, dat een dochter van dienzelfden keizer eenige jaren na de aankomst van haar broer ook op Ceylon kwam, ter leering van de koningin des lands, en bij die gelegenheid een twijg van den heiligen boom¹⁾ meebracht, waaronder Boeddha de verlichting deelachtig was geworden. Deze boom, of althans een nakomeling ervan, staat heden ten dage nog in het brandpunt van religieuze vereering, zooals zich wel denken laat. Zoo bewaart Anuradhapura de herinnering aan de koninklijke bringers van het Boeddhisme, Mahinda en zijne zuster Sanghamitta. (Slot volgt)

„DIE SUID AFRIKAANSE BOEREPLAAS”

„O boereplaats, geboortegrond
Jou het ek lief bo alles”.

DE liefde voor zijn land is een ieder aangeboren, zegt het spreekwoord. Dit geldt zeer zeker voor den Afrikaner; geen

volk ter wereld heeft zijn land zoo lief als de Afrikaner; ja zelfs de buitenlanders, die hier langen tijd gewoond hebben, krijgen dit zelfde patriottische gevoel voor het tweede vaderland. Ook Zuid Afrika lief! ☞ Naast deze groote liefde voor zijn vaderland bezit de Afrikaner een even groote liefde voor „die plaas”. „Die plaas” waar hij is geboren en getogen, is alles voor hem. De Zuid Afrikaners zijn boeren in hart en nieren. Velen van hen zijn het oude boe-

Foto Z. Afr. Spoorwegen en Havens

HET GOLVENDE, ONMETELIJK UITGESTREKTE „VELT” IN ZUID-AFRIKA

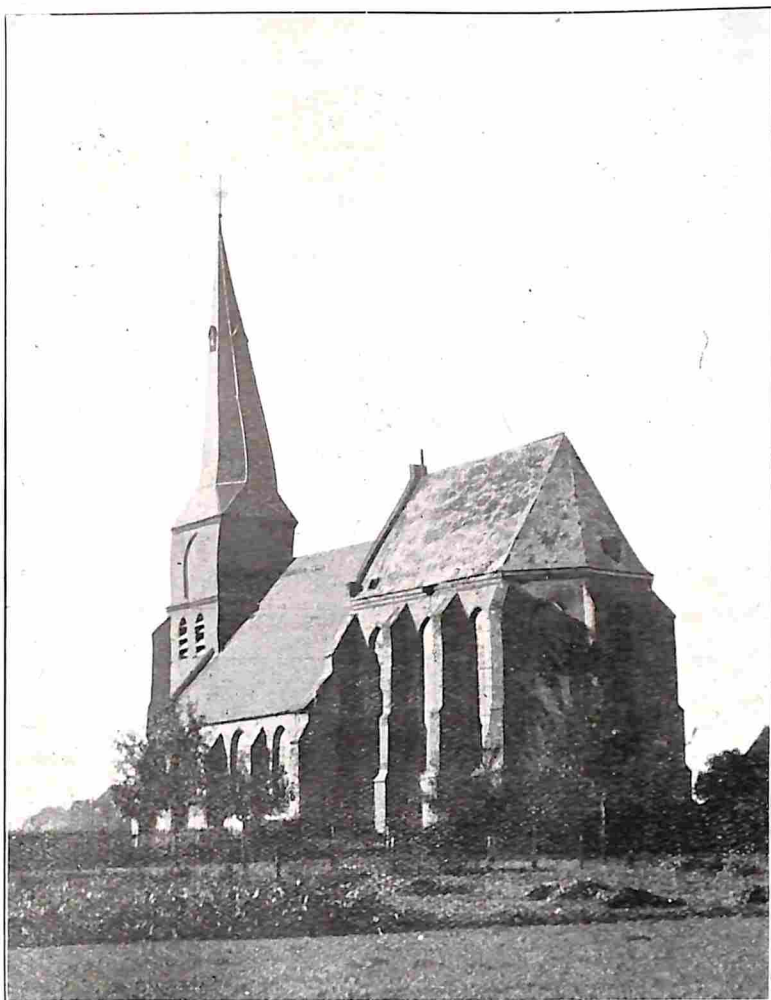
renbedrijf trouw gebleven, doch zeer velen ook zijn door de veranderde omstandigheden van den modernen tijd en den drang der omstandigheden naar de dorpen en de groote steden getrokken om daar op diverse wijzen hun brood te verdienen. Zij zijn er echter niet op hun plaats, zij voelen zich „out of order” in dezen maalstroom; hun hart verlangt terug naar „die plaas”, hun geboortegrond. Vandaar, dat hun heimwee zich vertolkt in:

„O boereplaats, geboortegrond
Jou het ek lief bo alles”.

Iedere in een stad of dorp wonende Afrikaner gaat minstens eenmaal per jaar „plaas-toe”; ja, zoo zij het maar even bekostigen kunnen, hebben zij, ondanks dat zij het grootste deel van hun leven in de stad of een dorp doorbrengen, hun eigen „plaas”. Het geeft hun een gevoel van zekerheid en rust, te weten, dat zij hun vrijen tijd en hun ouden dag op de „plaas” kunnen doorbrengen. „Die plaas” is voor hen alles! ☞ Welke is dan wel de bekoring en de groote aantrekkingskracht, die van de plaats uitgaat? ☞ Deze hangt ten nauwste samen met de bekoring en de aantrekking, die Zuid Afrika zelfs ook op vreemdelingen uitoefent. De eindeloze, licht golvende vlakten, de groote eenzaamheid en verlatenheid

1) De ficus religiosa.

DE NED. HERV. KERK VAN HERWEN EN AERDT

oefenen een geweldige bekoring en aantrekkingskracht uit. De vrije natuur roept U steeds weer tot zich. ☼ Temidden dezer eindelooze Zuid Afrikaansche vlakten ligt „die boere-plaas”, een oase in de woestijn. Doch groote oases zijn het, soms duizenden en duizenden morgen groot. Daar is de boer alleenheerscher over een gebied, dat gij in een dag niet te paard kunt rondrijden. Meestal zijn slechts deelen der „plaas” bebouwd, de allervruchtbaarste grond; de rest is één stuk ongerepte natuur, waar een „spruit”, van een „kopje” neersijpelend, haar weg te midden van rotsblokken zoekt. Het wild, schuw voor den mensch, vindt in de stilte der „plaas” een schuilplek. Op de meeste plaatsen komen bokken van diverse soorten in overvloed voor. 's Nachts laat zich ver over de vlakte het naargeestig gehuil van den jakhals hooren en sluipt de luipaard rond de vee- en schaapskraal. In Noord-Transvaal, waar de natuur nog woest is, vindt men zelfs nog leeuwen, buffels en rhinocerossen. ☼ Op de „plaas”, ver van de bewoonde wereld en ver van zijn naaste buur, is men één met de natuur, is men „buiten”; het leven is er even eenvoudig als de plaaswoning zelve. De woning is eenvoudig, meestal een plomp, vierkant gebouw uit ruwe, meestal eigen gebakken steen, opgetrokken. Zoo hier en daar, vooral in de Kaapprovincie, vindt men nog plaaswoningen uit den ouden tijd dateerend, gemakkelijk aan de typisch oudhollandsche geveltjes te herkennen. ☼ Op de plaas, ver van de bewoonde wereld, is men op elkaar aangewezen en sterk is dan ook de onderlinge band der bewoners, ja zelfs tusschen blank en zwart. De plaaskaffer, veel en veel beter dan de stadskaffer, vormt een lid van de familie en geslachten zwarten werken voor dezelfde blanke families. Slechts af en toe komt een „buur”, die dikwijls tientallen mijlen weg woont, „kuier”, „gesels” en „swart koffie drink”. ☼ Met „nagmaal”, dat vier maal per jaar gehouden wordt, gaat men dorp-toe, hetgeen een heele festiviteit is en van waar men weer stof mede brengt om maanden en maanden op de plaas over te kunnen praten. ☼ Het plaasleven is een bijzonder leven, het is een wereld op zich zelf, doch een wereld, waar men in deze wereld van haast tot rust komt en tot zich zelf. Deze rust en dit naderkomen tot de natuur maken het leven op de plaas, ginds in de eindelooze vlakten van Zuid Afrika, tot een ideaal voor den modernen, gejaagden mensch.

De Ned. Herv. Kerk van Herwen en Aerdt

(Slot van bladz. 579)

MAAR helaas, het leven heeft twee kanten. De mensch wordt meegevoerd in twee stroomen, de eene die van schoonheid en schoonheidsbeleving, de andere die van de nuchtere realiteit, die helaas bij niet zeer begenadigde menschen zoo gemakkelijk tot een uitbanning van alle schoonheid leidt. ☼ Wie alleen realiteit kan zien, heeft niet meer de gave door de dingen heen te zien en zoo zijn velen van onze Nederlandsche landgenooten de schoonheid uit gegroeid. Het mooie — zij het dan misschien zeer geschonden — lijnenspel kan niet meer worden gewaardeerd en de oude schoonheid geeft geen bekoring meer. Langzaam maar zeker verglijdt het gevoel en het verlangen naar de oude schoonheid en als dan de kille, koude realiteit groote financieele offers vraagt, financieele offers te groot om te dragen, hoe gaarne en hoe gemakkelijk is men geneigd om de handen aan het monument te slaan en . . . het af te breken. ☼ De noodwendigheid van dezen loop der zaken is zeer begrijpelijk en zoo verdwijnt in ons land meer en meer de oude schoonheid. ☼ Gelukkig hebben we op dat gebied het ergste gehad en is met eenigen goeden wil nog te behouden. ☼ De kleine Gemeente te Herwen en Aerdt was niet ontkomen aan de algemeen optredende schoonheidsdepressie. Ook hier vroeg de kerk zeer groote financieele offers en het is te begrijpen, dat ook hier de Gemeente den moed ontzong om dit monument te behouden . . . dat beteekende: herstellen. ☼ Een jonge predikant Ds. D. L. Rook kwam uit Assendelft te Herwen en Aerdt. Hij zag de kerk, hij waardeerde het oude, uit 1500 dateerende, bouwwerk, hij toog aan het werk en wist — zij het dan met veel moeite — de kerk te behouden. ☼ Rijksmonumentenzorg steunde het werk, de Regeering gaf een flinke subsidie, Ged. Staten van Gelderland bleven niet achter en ook de Synode van de Ned. Herv. Kerk — zelf in financieele moeilijkheden verkerende — steunde. ☼ Toch stond de kleine Gemeente nog voor een groot offer, maar ze durfde dit aan en zoo blijft deze mooie oude kerk, die het geheele lage land om Aerdt beheerscht, gespaard en thans klinken de hamerslagen, de troffels van de metselaar en de zachte klop van den steenhouwer en is alzoo dit mooie bouwwerk behouden. ☼ In het najaar is het gebouw weer geheel gerestaureerd. ☼ Liefhebbers van oude bouwkunst, zij gaan dus eens naar Aerdt.

IN DE NED. HERV. KERK VAN HERWEN EN AERDT